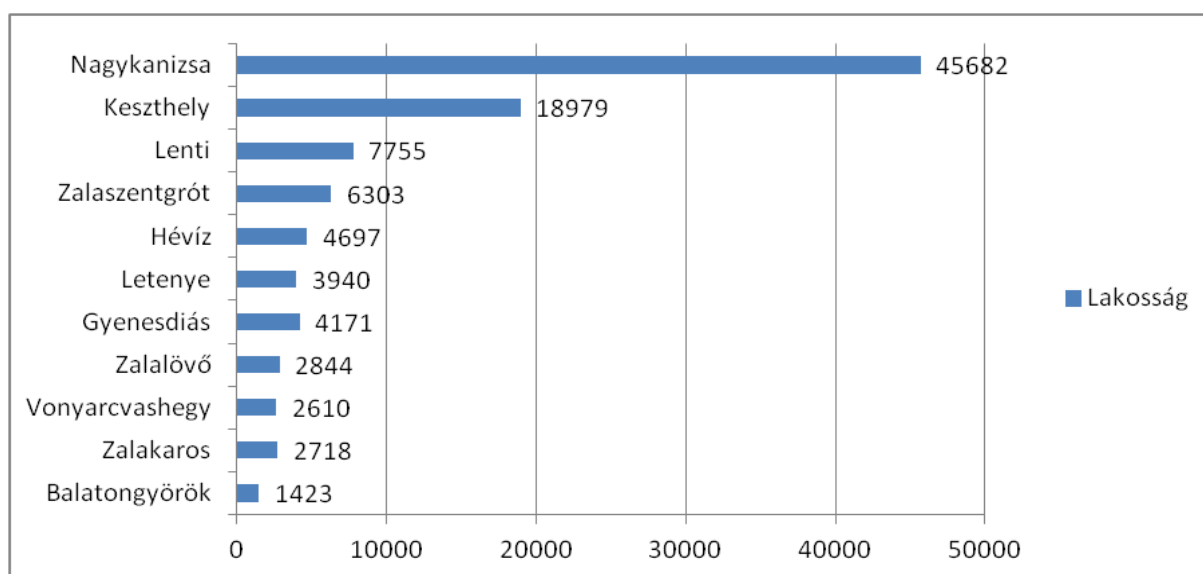

ZALA MEGYE NYILVÁNOS TELEPÜLÉSI KÖNYVTÁRAINAK HELYZETE A 2020. ÉVI BESZÁMOLÓK ALAPJÁN

I. Bevezetés

Az aprófalvas településszerkezetű Zala megyének összesen 258 települése van, ebből 12 településen van nyilvános könyvtár (beleértve a megyeszékhelyen működő megyei hatókörű városi könyvtárat is), a többi 246 településen könyvtári információs és közösségi hely működik. Jelen tanulmány a 11 városi és községi nyilvános könyvtár beszámolóinak alapján készült, kiemelve a legfontosabb szempontokat.

A nyilvános települési könyvtárat működtető önkormányzatok között az 5000 lakos alatti települések száma Zala megyében összesen 7 (ebből 4 város: Hévíz, Letenye, Zalakaros, Zalalövő és 3 község: Balatonyörök, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás), amelyek lakosságszám alapján a KSZR szolgáltatást is igényelhetnék a megyei hatókörű városi könyvtártól. 5001-10000 lakosú városok száma 2 (Lenti és Zalaszentgrót), ezen kívül 1 város (Keszthely) tartozik a 15001-25000 lakosú és 1 város (Nagykanizsa) a 40001-65000 lakosú kategóriába.¹ A két „nagyvárosban”, Nagykanizsán és Keszthelyen csökkent kis mértékben a lakosságszám, a kisebb településeken növekedés figyelhető meg.

A három legnagyobb város (Nagykanizsa, Keszthely, Lenti) könyvtára önálló nyilvános könyvtárként, a többiek többfunkciós, összevont intézményként működnek (művelődési ház/közösségi ház és könyvtár). Iskolai könyvtári feladatot Zalakaros város nyilvános könyvtára lát el.

A települési könyvtárak beszámolóit és munkatervét 2021-ben egy új sablon alapján kellett szolgáltatnia mind a megyei könyvtárnak, mind a települési könyvtáraknak. A változtatás alapvető célja a minisztérium tájékoztatása alapján az volt, hogy egy rövid (1500 karakter), szöveges dokumentum keletkezzen, amely kellő mértékben rávilágít az intézmény éves működésére, azonban kerüli az evidenciákat, az irreleváns részeket, valamint a széttartó

¹ <https://www.nyilvantarto.hu/hu/statisztikak?stat=kozerdeku> (letöltve: 2021. június 08.)

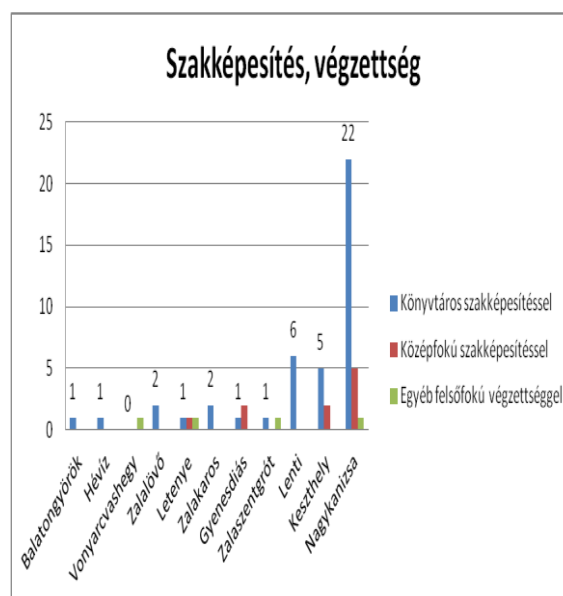
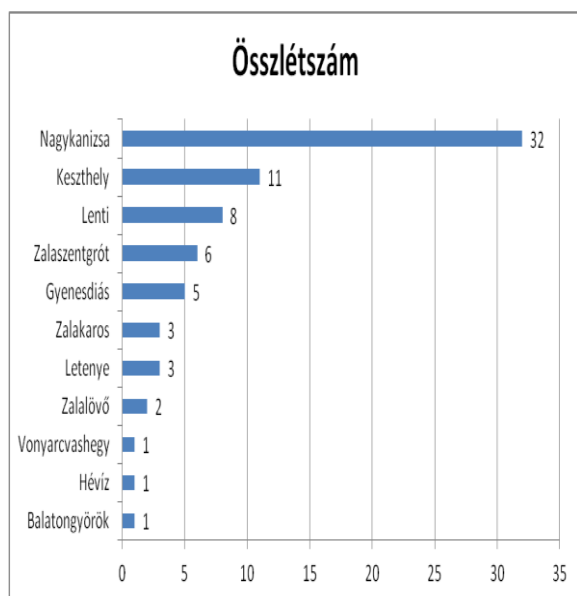
szerkezetet. Ennek érdekében kérte az Emberi Erőforrások Minisztériuma, hogy a szöveges részben táblázatot ne használjunk. A mutatószámok feltüntetése (kötségvetés, humán erőforrás) és a tevékenységek sokszínűségét igazoló felsorolások (rendezvények, sajtómegjelenések) egy külön táblázatban kerültek rögzítésre.

A készülő sablonnal kapcsolatban a megyei könyvtárak és a szakmai szervezetek számos észrevételt megfogalmaztak, amelyek végül nem kerültek be a végleges verzióba. A megadott karakterszám szűkösnek bizonyult. A statisztikai adatgyűjtéssel nincsenek összhangban a beszámoló sorai, így nemhogy egyszerűsödött volna ez a folyamat, hanem több munkát rótt a könyvtárakra. A könyvtári programok és rendezvények csoportosítása okozta a legnagyobb fejtörést, a statisztika és a beszámoló erre vonatkozó részei nem voltak egymásnak megfelelőek. A felmerülő értelmezési különbségeknek köszönhetően változatos beszámolókat kaptam (volt, ahol nemes egyszerűséggel maradt a tavalyi minta), nem volt egyszerű az összehasonlítás.

Többletmunkát okozott a nyilvános könyvtáraknak, hogy a fenntartó nem elégedett meg az újszerű, rövid változattal, így kettő beszámolót is kellett készíteni.

II. Szervezeti kérdések

A 39/2020. (X.30.) EMMI rendelet a kulturális szakmai munkakörök és a betöltésükhöz szükséges képzési és egyéb feltételek tekintetében újrajzolta a szervezeti térképet. A beszámoló elkészítéséhez minden egyes kollégát be kellett sorolni a sablon egy kategóriájába. *Könyvtáros szakképzésnek* a felsőfokú szakirányú végzettség felel meg. *Középfokú szakképzés* lett a segédkönyvtáros végzettség, illetve az egyéb szakmai munkakörben dolgozók középfokú szakképzése. Megjelent néhány új munkakör (pl. rendszerkönyvtáros), megváltoztak a munkakörökhöz rendelt végzettségi kívánalmak (pl. gyermekkönyvtáros - felsőfokú végzettség, de nem előírás a felsőfokú szakmai). A jogszabályi besorolások nincsenek köszönő viszonyban a statisztikai besorolásokkal, ezt is duplán kellett számolnunk. A 11 nyilvános települési könyvtárban összesen 56 könyvtáros dolgozott 2020-ban (42 könyvtáros szakképzés, 10 középfokú végzettség, 4 egyéb felsőfokú végzettség). Ebből 28 fő, azaz a több, mint a fele Nagykanizsán.

A gyűjtemény nagysága, az épület és a berendezés állapota, az eszközellátottság, a kölcsönzési mutatók meghatározó fontosságúak, de az ott dolgozó szakemberek száma az

egyik legfontosabb mutató egy könyvtárban. A könyvtáros munkaideje 100 %-át nem töltheti a nyitvatartás biztosításával, mert időt kell szánnia a gyűjteménykezeléssel kapcsolatos feladatok ellátására is. Az egyszemélyes könyvtárakban dolgozó kollégák részvétele szakmai napokon, továbbképzéseken nehezen megoldható.

Figyelembe véve, hogy a települési könyvtárakban 1000 lakosonként minimum 0,5, önálló könyvtárban 1,5 fős személyzet szükséges, további könyvtáros/ok felvétele javasolt Vonyarcvashegyen, Hévízen, Balatongyörökön.

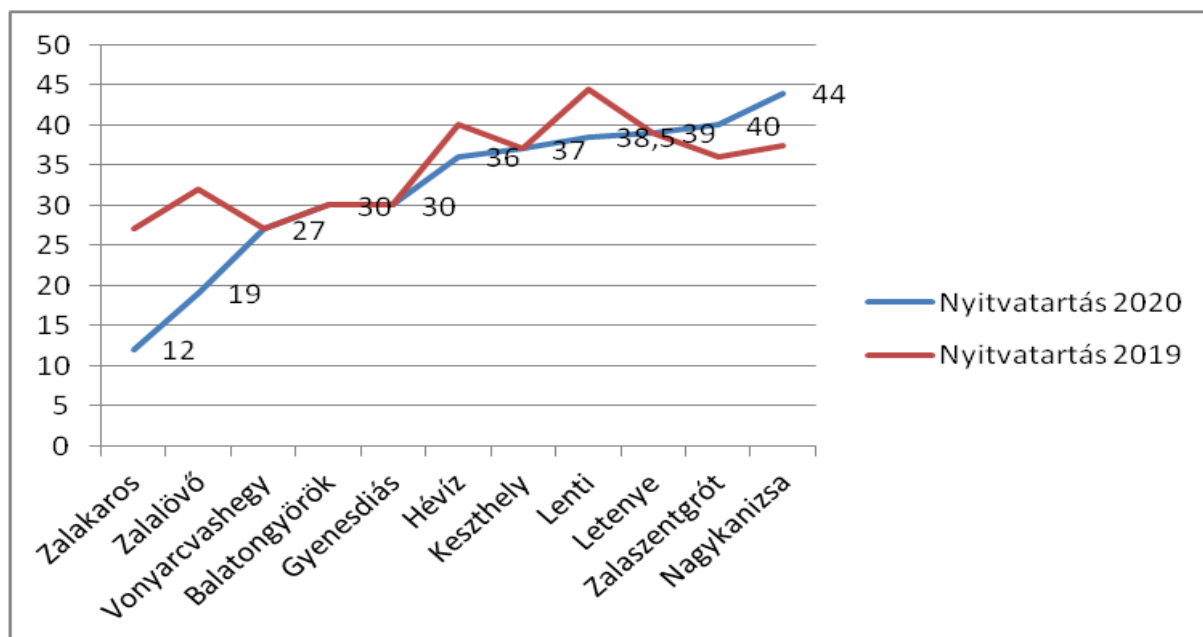
III. Szakmai működés

A szakmai működésünket 2020-ban sajnos a járvány határozta meg. A szokásos év eleji indulás után március 15-től korlátozások szabták meg nyitvatartásunkat és tevékenységünket. A kényszer szülte változások azonban innovatív folyamatokat is elindítottak. A könyvtárak szélesebb kaput nyitottak az online térben való jelenlét felé, az ekkor született új típusú szolgáltatásokat a korlátozások befejeztével is érdemes fent tartani.

1. Nyitvatartás

Az elmúlt évek statikus nyitvatartási rendjét is megváltoztatta a járványos helyzet. Sor került az évek óta változatlan nyitvatartások felmérésére, felülvizsgálatára, az olvasói igények szerinti módosítására.

Nagykanizsán és Zalaszentgróton emelték a nyitvatartási órák számát, míg máshol csökkentették. A megyében a nagykanizsai könyvtár ugrott az első helyre a heti nyitvatartási órák számát tekintve (44 óra). Évekig a lenti könyvtár őrizte az elsőséget 44,5 órával, ott most csökkent. Csökkent a nyitvatartási idő Zalakaroson, Zalalövön, Hévízen is, a többi településen változatlan maradt. A legalacsonyabb Zalakaroson, Zalalövön és Vonyarcvashegyen, (12-19 óra). Önálló könyvtárak esetében minimum heti 30 óra nyitvatartás szerepel az ajánlásban. A nyitvatartási időt befolyásolja a könyvtáros személyzet nagysága.

A könyvtárak mindegyike nyitva tart 16 óra után is, így teljesül, hogy munkaidőn túl is elérhetőek a szolgáltatások. Hétvégén a nagyobb könyvtárak általában 4 órát vannak nyitva.

Az idei beszámolóban a hétfélig nyitvatartásra nem kérdezték rá, de ez nem változott az előző időszakhoz képest. Nincs hétfélig nyitvatartása Gyenesdiásnak és Vonyarcvashegynek. A keszthelyi könyvtár nyáron strandkönyvtárat is működtet már évek óta.

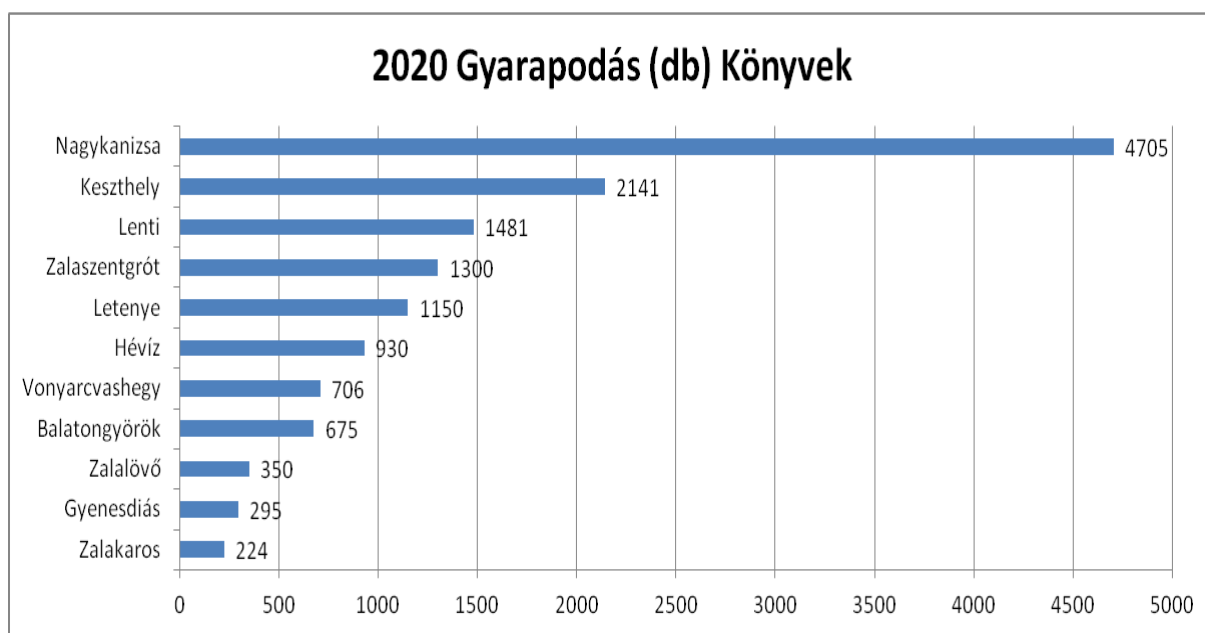
2. Gyűjteményfejlesztés, feltárás, állományvédelem

Az új beszámolósablonban nem szerepel a beszerzési keretre vonatkozó kérdés. A beszerzett dokumentumok darabszáma alapján vizsgálhatjuk a gyűjtemény növekedését. Az alábbi táblázat az elmúlt év beszerzéseit mutatja. Nagykanizsán volt a legtöbb beszerzés, ahogy évek óta mindig, sőt még némi emelkedés is megfigyelhető. Feltűnő változás nem volt a darabszámokat illetően sem lefelé, sem felfelé.

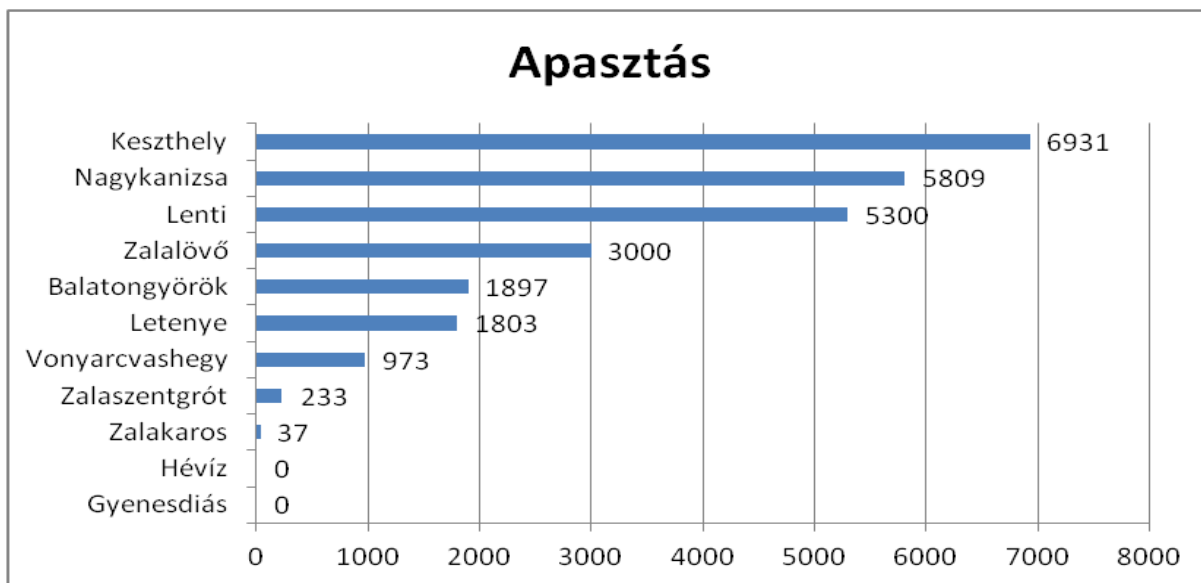
Amit a számok nem mutatnak, hogy a települések zömében elvonások voltak, amelyek a dokumentumbeszerzési keretet is érintették. Az, hogy az új beszerzések száma nem csökkent, az ajándékkönyveknek köszönhető. A NKA és a Márai-programnak köszönhetően gyarapíthatták még állományukat a könyvtárak. Mindenki örül ezeknek a lehetőségeknek, de mégsem száz százalékban, hiszen nem azok a dokumentumok kerülnek beszerzésre, amiket a könyvtárak választanának.

A könyvtárak többsége a KELLO-tól vásárolja a könyveket, de akad, aki más forrásból, pl. a Bookline-től szerzi be a dokumentumokat. A dokumentumtípusok beszerzési aránya mindenhol követi a változó igényeket. CD-t, DVD-t egyre kevesebbet veszünk.

A következő ábra a beszerzett könyvek számát mutatja.

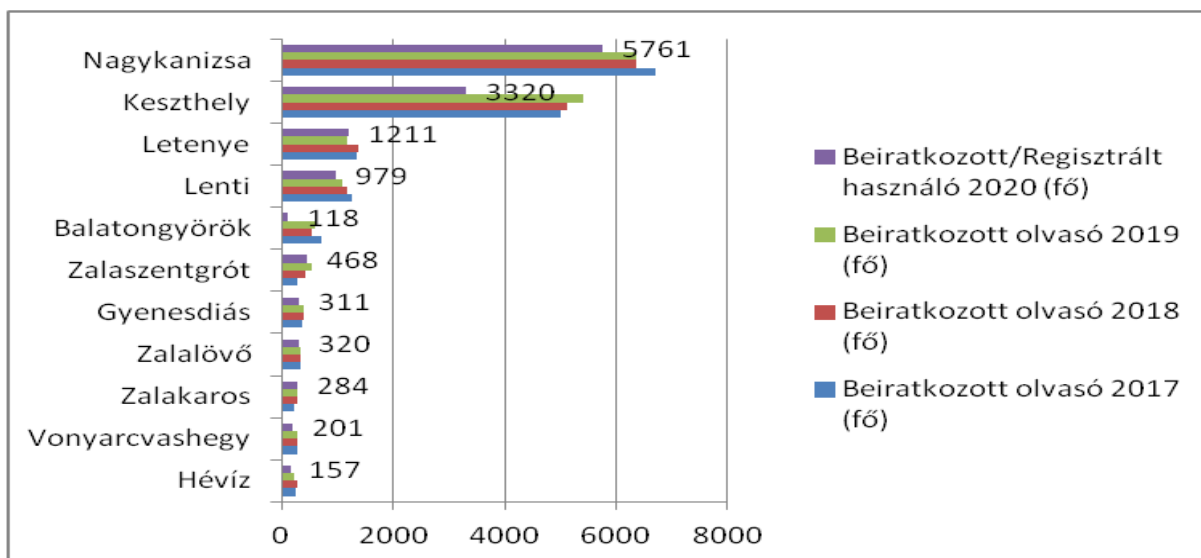
A korlátozott nyitvatartási intézkedések időtartama alatt több idő jutott az ún. „benti” munkákra. Hévíz és Gyenesdiás kivételével mindenhol jelentős állományapasztás valósult meg. Az apasztást a korszerű gyűjtemény kialakítását továbbra is javasoljuk a nyilvános könyvtáraknak, hiszen a legtöbb településen gondot okoz a raktározás, jellemzőek a zsúfolt polcok.

3. Könyvtárhasználat

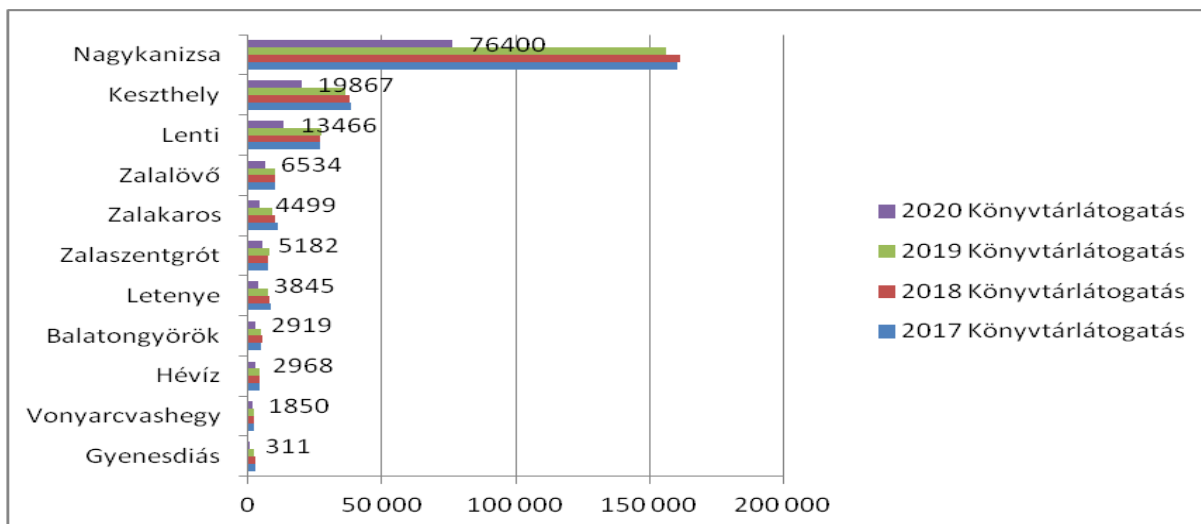
Természetesen nem meglepő, hogy a COVID-19 világvárvány negatívumai leginkább a könyvtárhasználati mutatókban jelennek meg. A könyvtárak bezárása, a használat korlátozása jelentős visszaesést mutat a többnyire személyes megjelenést igénylő szolgáltatásokban.

Az elmúlt 4 év legfontosabb könyvtárhasználati mutatóit tartalmazzák az alábbi diagramok. A megye 11 nyilvános települési könyvtárába összesen **13310** fő iratkozott be, ez 79%-os visszaesés az előző évihez képest. Balatonyörök, Hévíz és Keszthely településeknél fordult elő a legnagyobb mértékű visszaesés. **137 841** könyvtári látogatást számoltam össze, és **157 640** db dokumentumot kölcsönöztek.

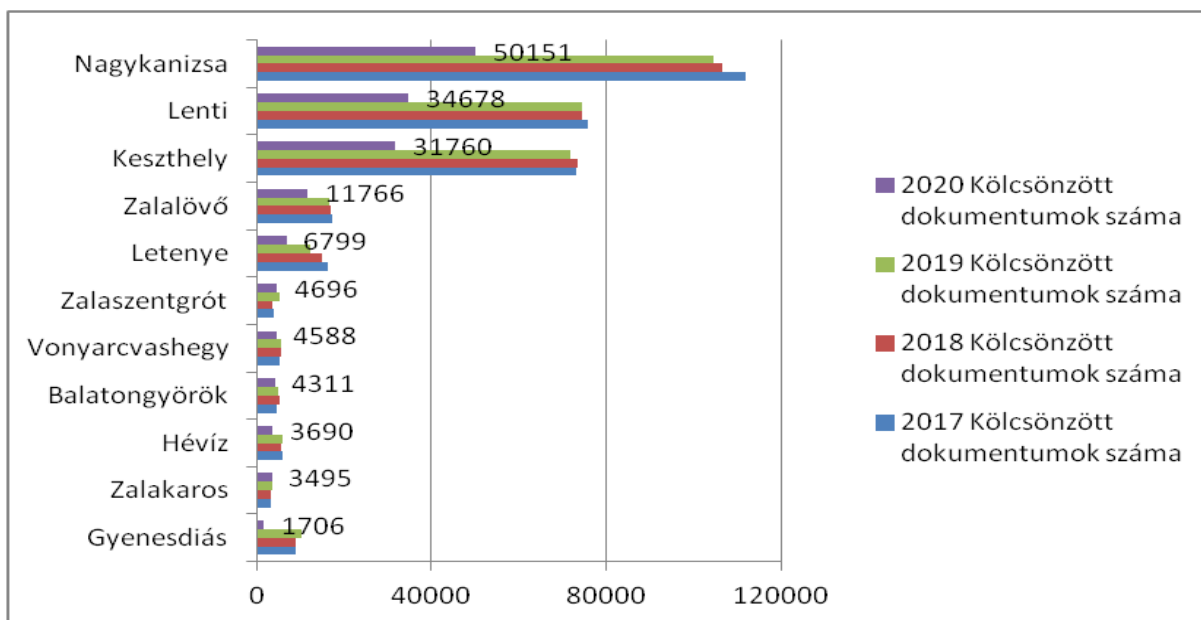

A könyvtárlátogatások száma a szigorú korlátozásoknak köszönhetően a felére csökkent (51%)!

MŰHELY

Sajnos a kölcsönzések száma is csak a fele lett, mint a 2019-es adat volt.

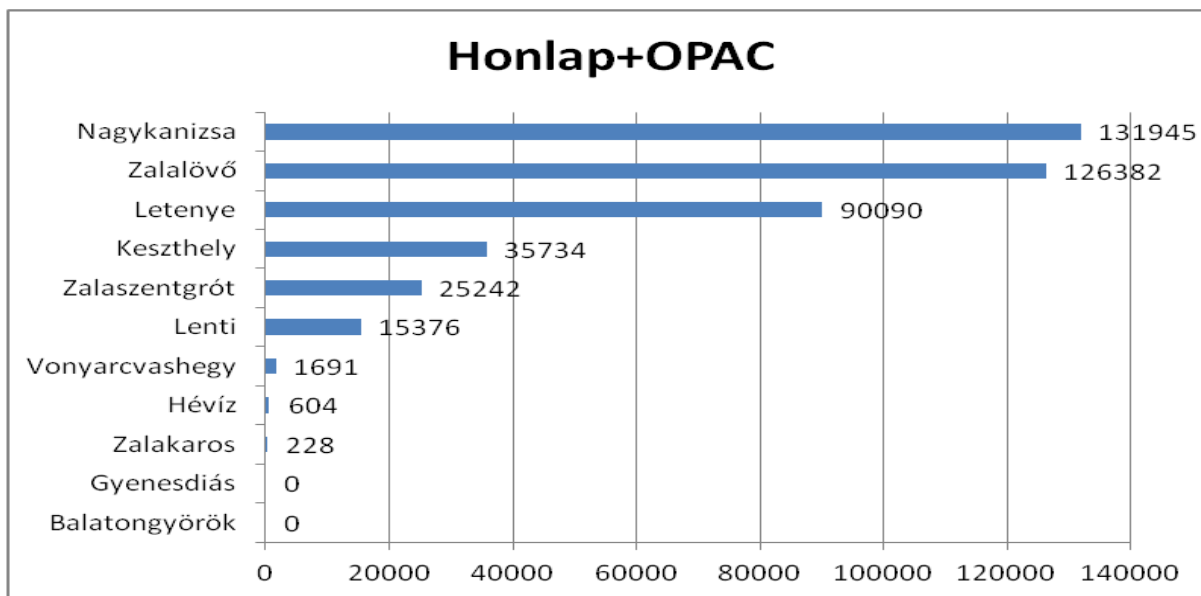

A **kölcsönzött dokumentumok** éves számának átlaga az 5000 lakos alatti települések nyilvános könyvtáraiban 6059 db (71%), kiemelkedik Zalalövő és Letenye kölcsönzési darabszáma. Gyenesdiáson volt a leglátványosabb visszaesés. A használói adatok alakulását nagyban befolyásolta, hogy a járványügyi korlátozásokat ki, milyen eredményességgel tudta kezelni. Meg tudták-e oldani a „küszöb” szolgáltatás bevezetését, be tudták-e indítani a házhozszállítást stb.

A használói mutatók között egy fontos pont a távhasználat mérése. A korábbi gyakorlattól eltérően nem volt külön sor a **távhasználatnak**, így a legfontosabbakat emeltem ki, mint vizsgálandó adatot. Ezek pedig a honlap-látogatások száma és az OPAC használatok számának összege. Tavaly a közösségi oldalak használatát is beleszámoltuk a távhasználatba, ezért irreálisan magas számok keletkeztek. (A honlapfrissítések száma elenyésző, a közösségi oldalak használata, az elérések száma pedig szerintem inkább a marketinghez tartozik, az eredményessége mutatkozik meg a használói adatokban.) Végeredményben a távhasználatok

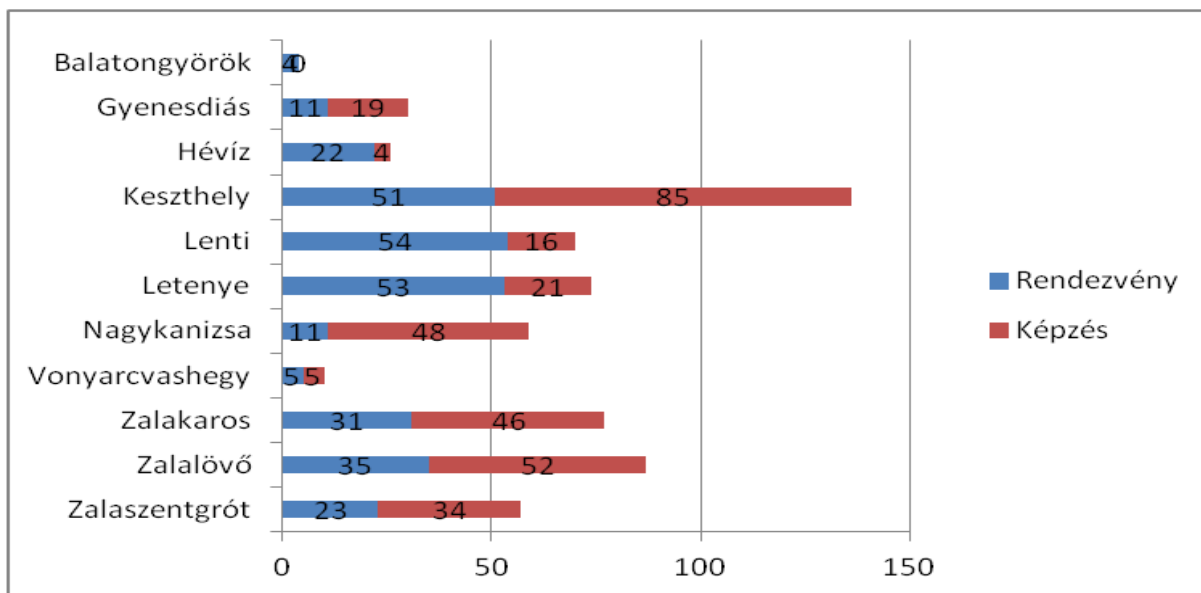
MŰHELY

száma emelkedett. A könyvtárak a pandémia alatt az online jelenlétüket erősítették eredményesen.

A képzésekre és a programokra vonatkozó sorok nem egyértelműek, így nehéz értelmezni az adatokat. (hiányzik a programok száma kérdés, de az azokon résztvevőket fel kell tüntetni; egy sorban szerepel a program és az azon résztvevők száma stb.)

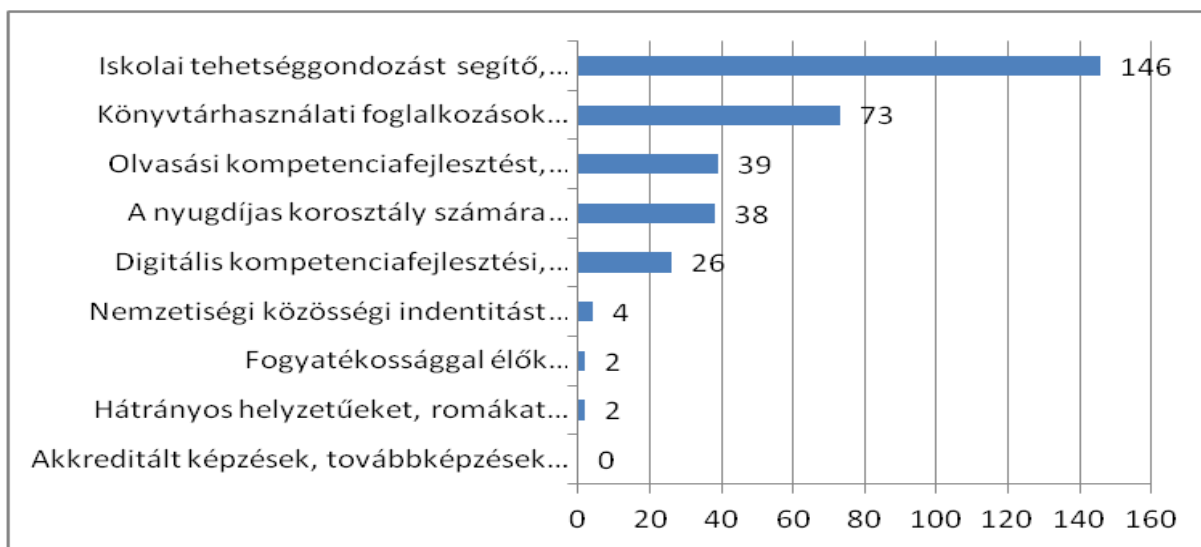
A járvány a könyvtári programok számára is negatív hatást gyakorolt. A könyvtárak mindent megtettek, hogy jelen legyenek az olvasók életében. Megnövelték az online jelenlétet, online programokat szerveztek. A kölcsönzésekhez és a beiratkozásokhoz képest nem a felével, csak harmadával csökkent a könyvtári **programok** száma (képzések + rendezvények) a 2019-es 931-ről 630-ra fogyott.

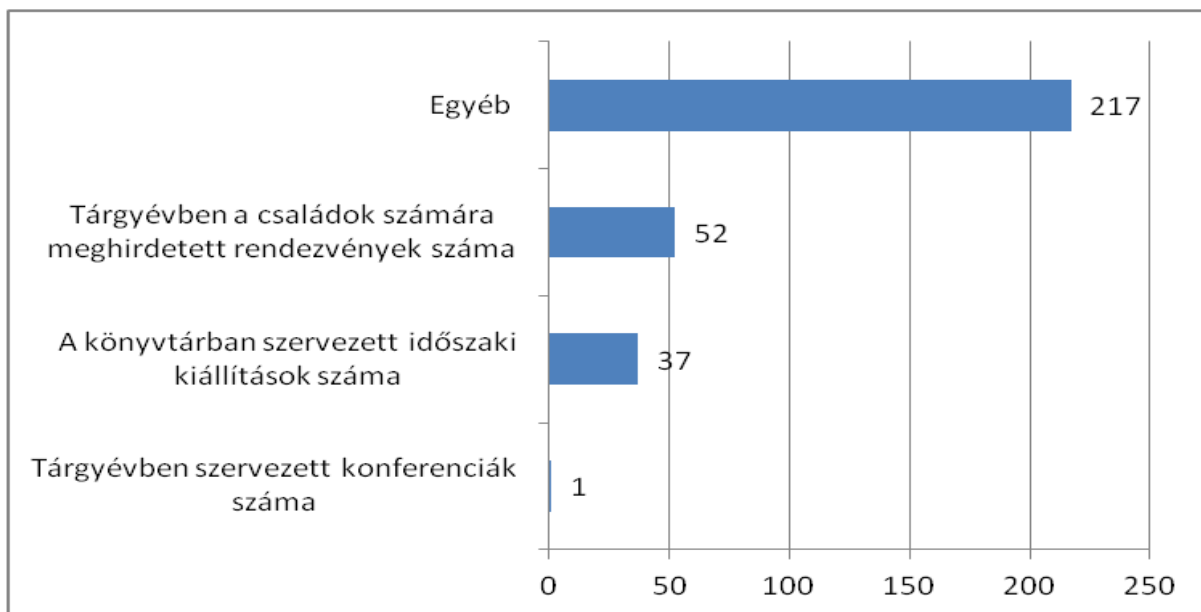
A települési nyilvános könyvtárakban tartott **képzési** programok közül a legtöbb program az iskolai tehetséggondozást segítő, továbbá a gyermek- és ifjúsági korosztály számára szervezett fejlesztő programok (146) voltak, majd ezt követik a könyvtárhasználati foglalkozások (73), az olvasási kompetenciafejlesztést, szövegértést fejlesztő képzések (39).

MŰHELY

Sehol nem volt akkreditált képzés, nagyon kevés a nemzetiségi identitást elősegítő képzés, valamint a fogyatékossgal élőknek és a hátrányos helyzetűeknek szervezett képzési program.

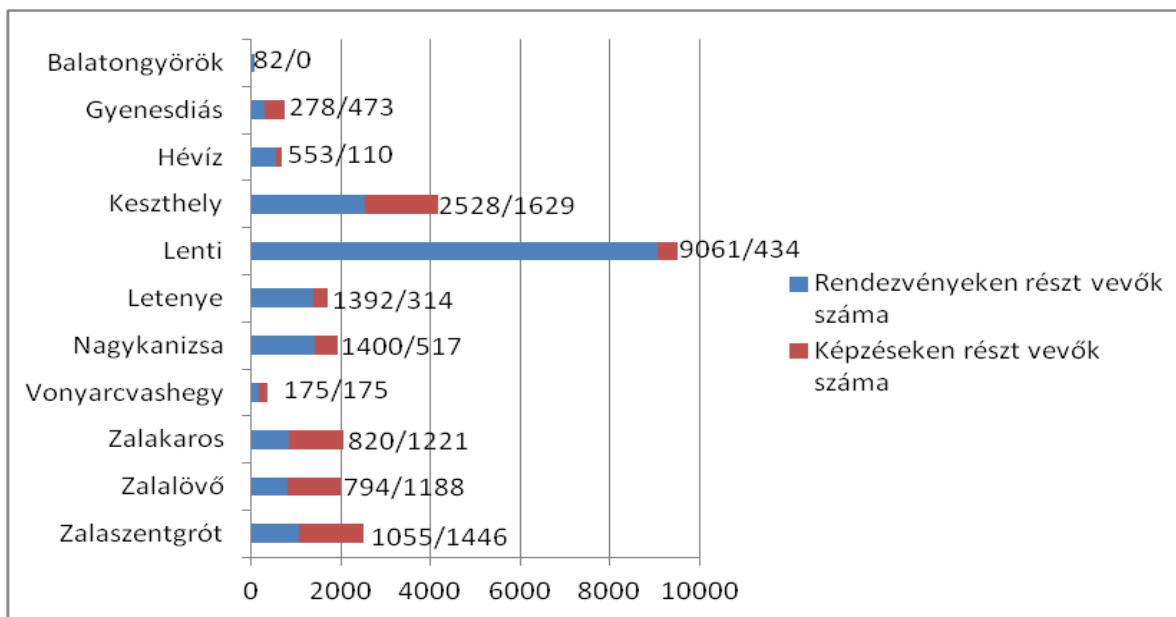

A rendezvényeket tekintve 3 kategóriára voltak kíváncsiak a minisztériumi szakemberek: a családok számára meghirdetett rendezvényekre, a kiállítások számára és a konferenciák számára. A többi programot én az egyéb kategóriába soroltam, hogy megjeleníthessem.

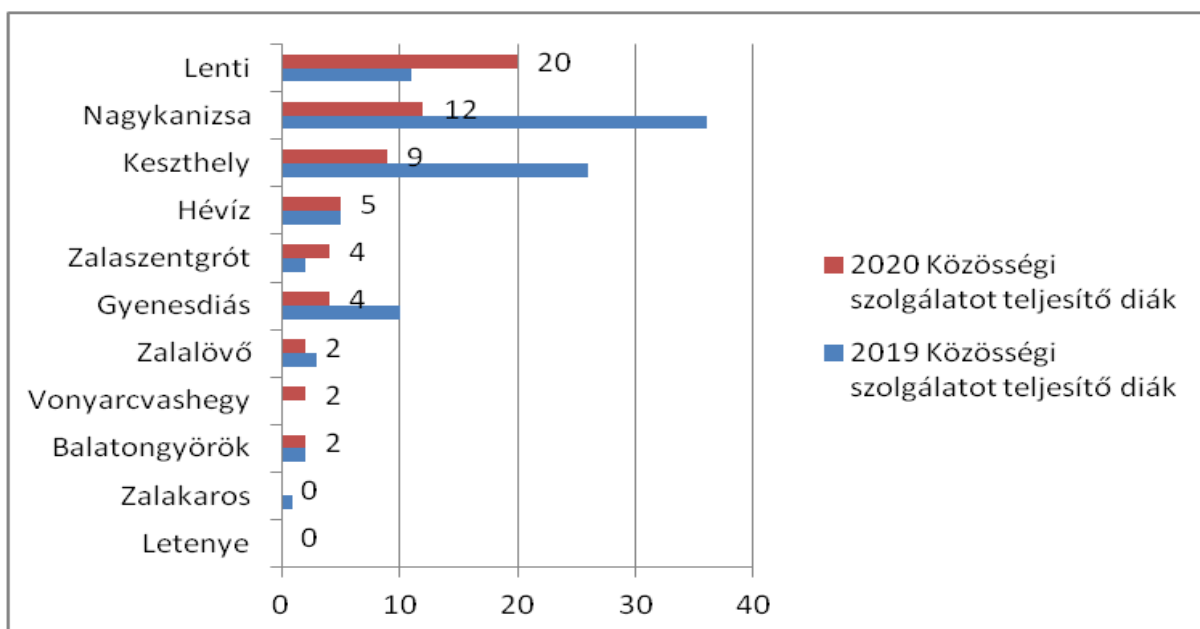
A programokon résztvevők száma is nagyot csökkent. Sajnos a kérdések megfogalmazása nem volt teljesen egyértelmű, így a kitöltés sem sikerült egyformán, de az eredményt nem befolyásolják alapvetően az értelmezésbeli különbségek. 2019-ben 45558 fő volt a könyvtári programokon megjelentek száma. 2020-ra ez **25645-re** apadt annak ellenére, hogy az online rendezvények nagyobb részvételi létszámmal kerülhettek be a nyilvántartásba. A képzéseken 7507 fő vett részt, a rendezvényeken 18138 fő.

MŰHELY

Keszthelyen, Letenyén és Lentiben nagyjából azonos számú rendezvényt tartottak (51-53-54), Lentiben mégis kiemelkedően magas a résztvevők száma.

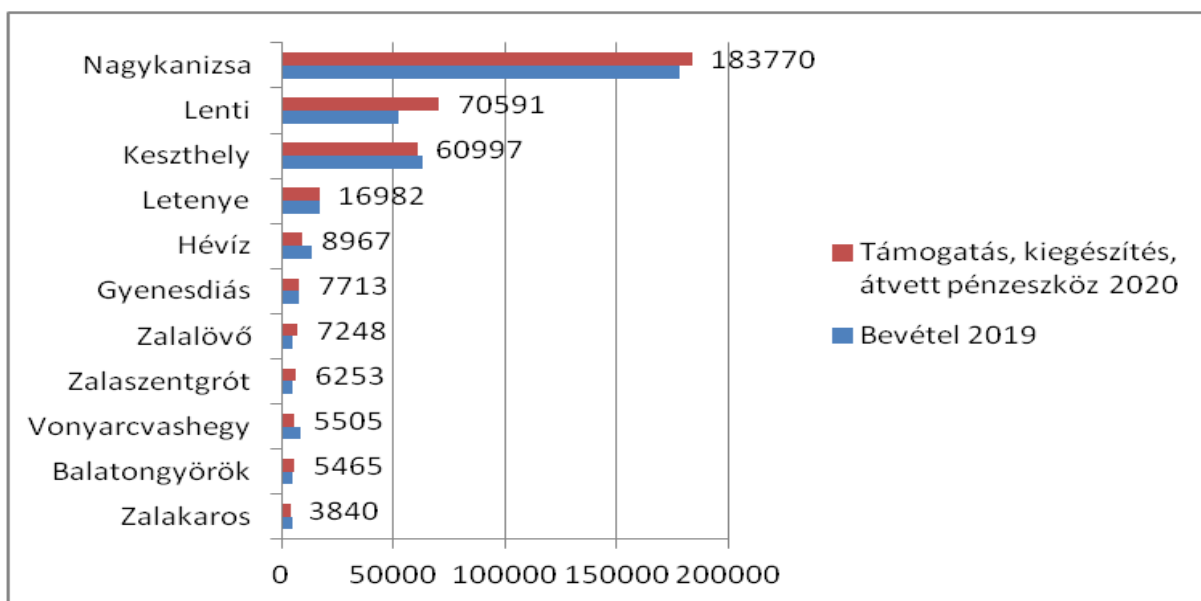
A közösségi szolgálatot teljesítők száma is jelentős csökkenést mutat a pandémiának köszönhetően, hasonlóan a többi mutatóhoz. 96-ról 60-ra csökkent. Vannak kivételek, Lenti, Zalaszentgrót és Vonyarcvashegy, ahol megduplázódott a létszám, de a többi településen megfeleződött. Az önkéntes munka továbbra sem terjedt el, de míg tavalyelőtt csak Nagykanizsának volt 2 önkéntese, addig tavaly Keszthelyen (1) és Zalalövön (4) tudták alkalmazni ezt a foglalkoztatási formát.

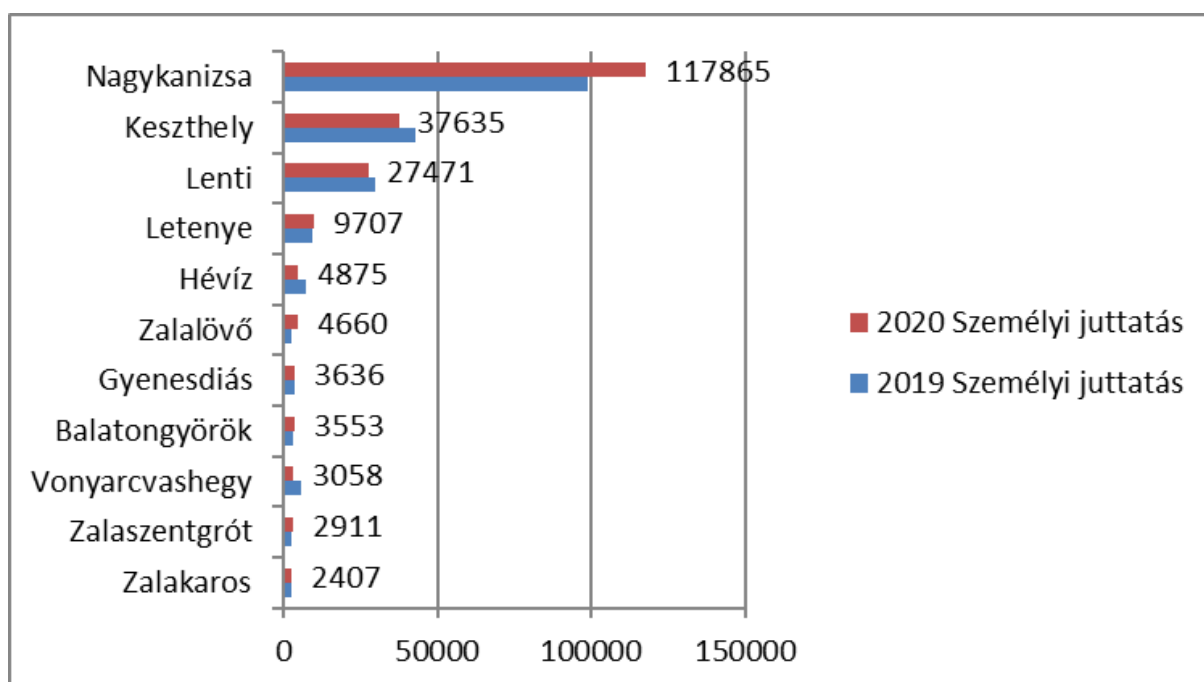
MŰHELY

Sajnos az idei sablonból kimaradtak a felújításra, eszközbeszerzésre, bútorzatfelújításra irányuló kérdések. Ezek az adatok segítenének a hitelesebb kép kialakításában a települési könyvtárak helyzetének, nehézségeinek megítélésében.

Nem meglepő, hogy 2020-ban is a legmagasabb költségvetéssel Nagykanizsa bír a megye nyilvános könyvtárai közül, 183 770 000 Ft az átvett pénzeszköz. Úgy tűnhet, hogy a járvány ellenére nem általános a megszorítás, sőt több településen emelkedett a finanszírozás összege az előző évihez képest. A legnagyobb mértékű visszaesést Hévíz és Vonyarcvashegy szenvedte el. Tegyük hozzá, hogy ahol nem csökkent, illetve emelkedett a finanszírozás, ott pályázat segítette a költségvetési egyensúly fennmaradását. A kiadási sorok között szereplő „egyéb kiadás” pedig általában azt jelentette, hogy a támogatás egy részét visszavette a fenntartó.

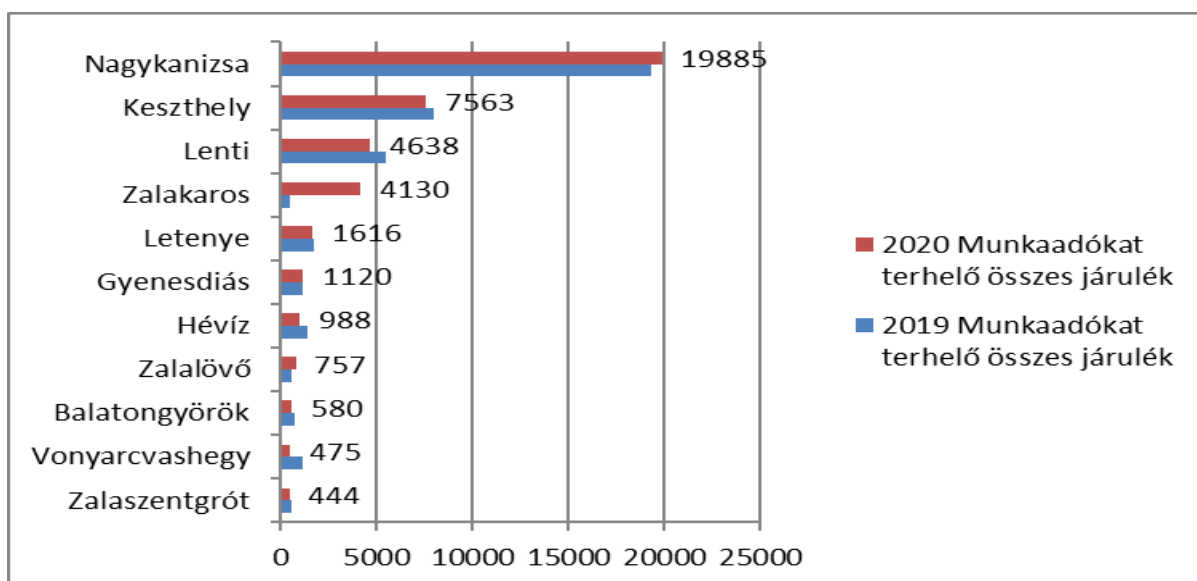

Kiadás-személyi jellegű

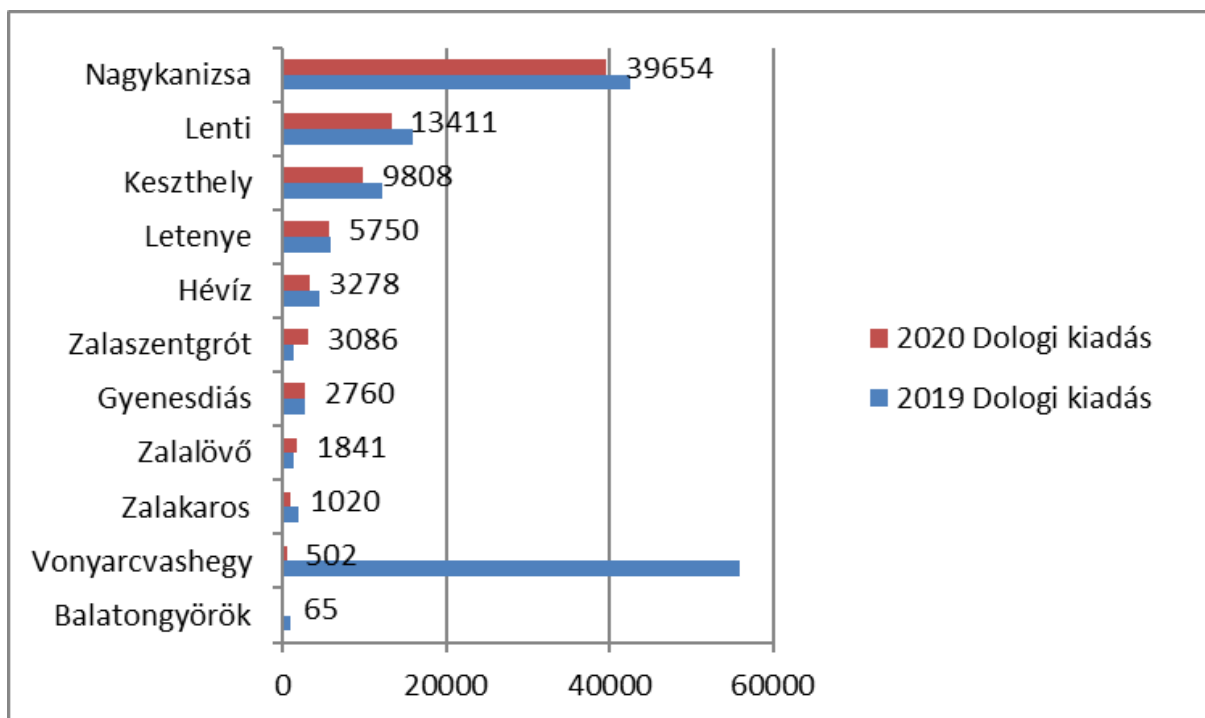

MŰHELY

Kiadás- munkaadót terhelő költségek

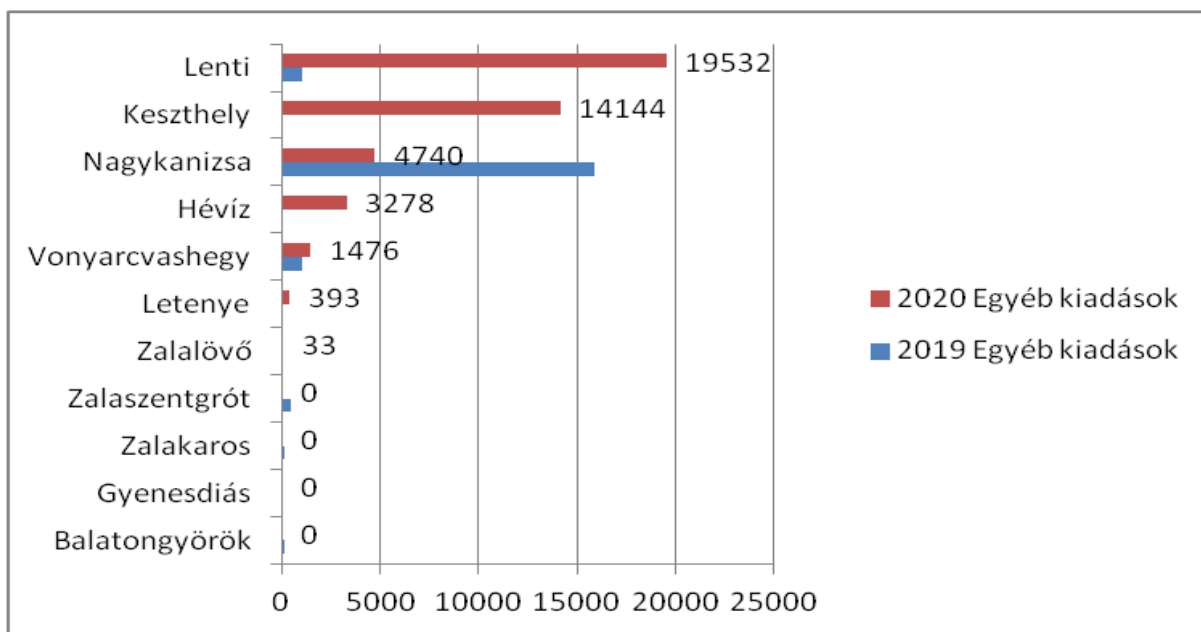

Kiadás-dologi kiadások

MŰHELY

Az egyéb kiadásokban látszanak az elvonások.

A 2020-as év adatai lehangolóak lennének, ha nem ismernénk az okokat, a körülményeket. Sajnos a 2021-es évi statisztika is hasonló lesz, hiszen az első félévben még korlátozásokkal működtek a könyvtárak. Ha romlik a járványhelyzet az ősztél folyamán, újabb szigorítások várhatóak. Látszik, hogy mind a megyei könyvtárban, mind a többi nyilvános könyvtárban a legjobbat hozták ki a helyzetből a könyvtáros kollégák. Mindent megtettek annak érdekében, hogy az olvasók ne maradjanak el. A helyzet pozitívuma, hogy a könyvtárak online jelenléte megerősödött, fejlődött, számos szolgáltatás elérhető már ezen a módon.

Dóráné Mészáros Anikó

